

A
HALOTTÉGETÉS

ÍRTA

Dr. MIHILYFI ÁKOS

EGYETEMI TANÁR

BUDAPEST
A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT
KIADÁSA.

Nihil obstat.

Dr. Desiderius Bit
censor dioecesanus.

Nr. 2130.

Imprimatur.

Strigonii, die 1. Mai? 191.6.

Didovicus Raj η
, «pise, vie. generali

Az egyházi főhatóság és rendi hATÓság engedélyével.

A halottégetés.

I.

Az emberiség történetében a halottak végső nyugalomra helyezésének legő'sibb módja a földbe való eltemetés, amely szokás mintegy visszhangja az Isten szavának: «Visszatérsz a földbe, melyből vétettél»*. Majd a sírkamrák fölállítása és a bebalzsamozás szokása fejlődött ki, miáltal a hullákat a rothadástól akarták megóvni. (Egyiptomi múmiák.) Mózes I-ső könyvében 23, 19 van először szó temetésről, ahol, úgy látszik, a sírbatételt már bebalzsamozás előzte meg. A pátriárkák korszakából a halottégetésnek semmi nyomát sem találjuk a Szentírásban.

Mózes törvényeiben szó van a megégetésről, mint halálbüntetésről.** A Vulgata szerint ez a tűzhalál büntetése lett volna (*vivus comburatur* — elevenen égettessék meg); de az eredeti szöveg csak ennyit mond: égettessék

* I. Mózes 3, 19.

** III. Mózes 20, 14; 21.9.

meg és az írásmagyarázók többsége (zsidók, protestánsok és katolikusok) azt véli, hogy a megégetés a már kivégzett hullán alkalmaztatott nagyobb büntetés, megbecstelenítés gyanánt.

A zsidóknál, miként az őskor többi népeinél, a halottak eltemetése volt az általános szokás. Kivételes esetekben, háborúban vagy döghalál idején, előfordult azonban már a zsidóknál is a halottak égetése. Saulnak és fiainak holttetemeit is elégették, hogy az ellenség azokat meg ne gyalázhassa, de a hamvakat azután eltemették. Az Ámosz prófétánál említett hullaégetés is rendkívüli körülményekre vonatkozik.

Némelyek Jeremiás 34, 5. és a Krónikák 2-ik könyvének 16, 14 helyeiből következtetni akarták, hogy a zsidóknál a későbbi korban mégis csak szokásba jött a halottégetés. A Vulgata fordítása (a magyar fordításban a hozzácsatolt jegyzetek is) ezt a nézetet lát-szik igazolni,* azonban az eredeti szövegek

* Jeremiás 34, 5: «Nem halsz meg fegyver által, hanem békességben halsz meg és atyáidnak az előtted volt előbbi királyoknak megfüstölése szerint megfüstölnek téged». A jegyzetben: «Mások szerint jnegégetnek téged».

II. Krónik. 16, 14: «és eltemetek őt sírjában, melyet magának Dávid városában ásott vala és ágyára tevék őt, mely telve vala parázna személyekhez illő

egybevetéséből inkább az tűnik ki, hogy az idézett helyeken nem a hullák, hanem a temetéskor használt különböző illatszerek elégetéséről van szó.

Maga a Talmud is elveti a halottégetést, mint pogány szokást.

Valóban az ó-korban csakis egyes, leginkább indogermán népeknél található föl a halottégetés. így elsősorban a görögöknél, akiknél azonban korántsem volt az elégetés egyedüli használatban. «Az eltakarításnak két módja volt: az eltemetés (κατορύπτειν) és az elégetés (xactv); az utóbbi esetben is eltemették az összegyűjtött hamvakat (Homérosz II. 24, 795; Od. 24, 74 stb.), ami kétségtelen bizonyítéka az eltemetés régibb, eredetibb voltának. A temetkezésnek e két neme (közös néven θ-άρπειν) minden időben megvolt, egyik sem volt kizárólagos, amit az egykorú sírokban talált megégetett csontok és egész csontvázak bizonyítanak: csakhogy majd az egyik, majd a másik volt a szokottabb. Homérosznál csakis az elégetés dívik, mely azonban költséges volta miatt később egyre ritkább

fűszerekkel és kenetekkel, melyek a kenetárúsok mesterségével voltak csinálva és megégetek rajta nagy pompával». A jegyzet hozzáteszi: «a holtsttel együtt, mint a héber szöveg kifejezi. Ezután a holtsttek megégetése gyakrabban fordult elő».

lett és csupán a gazdagoknál vagy a háborúban és dögvész alkalmával fordult elő.»

A rómaiaknál a legrégebb korban, miként Plinius mondja, az elégetés nem volt szokásban, később sem volt ez általános. Mert ép úgy, mint a görögöknél, a halottakat vagy elégették vagy eltemették. «Az elégetés az ustrinában (ustrinum) történt, hol a tetemet máglyára (rogus) tették melyet virágokkal és koszorúkkal földíszítettek s aztán meggyújtottak, miközben bort vagy illatszereket (odores, liquores, unguenta) öntöttek rá. A hamvakat urnába, gyűjtve egy sírkamrába helyezték el. Eltemetés esetén a halott egy sírládába került, melyet szintén egy sírkamrába zártak vagy a földbe rejtettek.

A germánoknál Tacitus szerint (Germ. 27.) meg volt a halottégetés szokása, de ez nem lehetett egész általános. Az úgynevezett kőkorszak csak eltemetett hullákról tanúskodik, míg a bronzkorszakból úgyszólván kizárólag urnák és hamvedrek találhatók.

A keltáknál is szokásban volt a halottégetés Diodor tanúsága szerint. A vendekről szent Bonifác írja, hogy dicséretes szokásnak tartják, ha az asszony férje halála után önmagát megöli, hogy férjével egy máglyán éghessen el.

Grimm kétségbevonhatatlanul bebizonyí-

totta, hogy a galloknál, szászoknál, skandinávoknál, szlávoknál s ezek között különösen az oroszoknál, valamint a hinduknál rendes szokás volt a halottégetés. A sythák, trákok és frankoknál csak elvétve akadunk a halottégetés egy-egy nyomára. Az egyiptomiak, az asszírok, a perzsák, a kínaiak soha sem égették el halottjaikat.

A kereszténység határozottan állást foglalt a halottégetés ellen, sőt a halottak földi maradványait bizonyos szent tisztelettel vette körül: a temetőket a templomok köré állította, a halottak tetemeit szent szertartások között temette az anyaföldbe, a föltámadás mély hitével adta át a holttesteket a sírboltok üregeinek (katakombák), vagy a temetők sírhalmainak.*

Mohammed is határozottan elítélte a halottégetést és így a kereszténység és az iszlám (a szemita népeknél amúgy sem volt szokásban) a halottégetés szokását visszaszorították Ázsia egy-két elrejtett völgyébe (a hinduk és a Himalaya völgyeiben élő törzsek közé). A civilizált népek között Kr. u. a IX-ik századtól kezdve a halottégetés teljesen megszűntnek tekinthető és majd-

* V. ö., *Csernoch János dr.*, A halottégetésről. (Esztergom, 1887.) 24-26. 11.

nem kilencszáz évnek kellett elmúlnia, mikor ismét új kísérletek történtek Európában ezen régi pogány szokás felújítására.

II.

Az első kísérletek a francia forradalom zűrzavaros napjaiban történtek, sőt a forradalom diadalmámorában egy-két halottégetés valóban meg is történt. Készítettek törvényjavaslatot is, amely kötelezővé tette volna a halottégetést, de Napoleon uralomra jutásával e törvényjavaslat lekerült a napirendről.

Ezután majdnem egy félszázadig pihent a hal ott égetés eszméje. A XIX. század közepén különösen két német tudós élesztette azt ismét föl. A nagyhírű német filológus, Grimm Jakab volt az első, aki a tudomány nevében szállt síkra a halottégetés mellett. A berlini Akadémián 1849. november 29-én tartott fölolvasásában (Ueber das Verbrennen der Leichen) történeti kutatások alapján megállapította, hogy a temetésnek ősidőktől fogva két neme volt: elföldelés és elégetés, majd ezeket bírálva, főleg esztétikai és költői szempontokból az elégetést sokkal nemesebbnek, eszményibbnek nyilvánítja, mint az elföldelést.

Mint az anyagelvű világnézet képviselője, Moleschott Jakob lépett föl egy-két év múlva Grimm után a halottégetés eszméje mellett. «Kreislauf des Lebens» című, 1852-ben megjelent művében kimutatni igyekszik, hogy minden csak anyag a világon: az ember teste, lelke, szelleme stb. ez is mind csak anyag különböző formákban. És az ember hivatása épen az, hogy ezt az anyagot gondozza, hogy ennek az anyagnak szabad,, korlátlan mozgását, átalakulásait biztosítsa, mert ez az élet körforgása. És ezért kell, hogy nagy gondunk legyen a holttetemekre is. Ne zárjuk azokat sírokba, hanem égessük el hamuvá, mert ez a hamu a legbecsesebb anyagot tartalmazza, amelynek segítségével a növények a levegő alkotrészeiből állatokat és növényeket teremtenek. Igen, a hullák elégetése szent kötelességünk, mert ezeknek hamujával síkságainkat termékeny virányokká változtatjuk. Sőt Moleschott reméli, hogy az emberiség el fog oda jutni, hogy azokat, akik halottaikat elföldelik, olyan szemmel fogja nézni, aminővel mi nézzük azokat, akik a földbe ássák pénzüket, ahelyett, hogy kamatoztatnák.

Grimm és Moleschott követői Németországban Trusen, aki 1885-ben «Ueber die Leichenverbrennung als die geeigneteste Art

der Todtenbestattung», majd 1860-ban «Denkschrift zur Leichenverbrennungsfrage» című műveiben erősen Grimm és Moleschott hatása alatt áll és Lieball, aki 1868-ban Münchenben a következő hangzatos cím alatt adta ki művét: «Der Welt Verderb durch Todtenbegabung, das neue Paradies durch Todtenverbrennung».

Franciaországban 1850-ben Havard a «Preserben ajánlotta a párisi község tanácsnak a halottégetést. Theophile Gautier, a költő is beállott a halotthamvasztás pártolói közé, költeményben dicsőítette az elégetést, mint a halál legszebb apotheozisát. De a legnagyobb hévvel a szabadgondolkozó és spiritiszta Bonneau karolta föl a halottégetés eszméjét először a «Presse», majd az «Opinion National» hasábjain, végül külön könyvben is: «La ciémation et ses bienfaits».

Olaszországban először Coletti Ferdinánd tört lándzsát a halottégetés mellett, 1853-ban a páduai akadémián tartott előadásában (Sulla cremazione dei cadaveri). «Az ember ne rothadjon el, hanem tűnjék el. Ne legyen se rothadásnak kitéve, ami csak tisztátalan és egészségtelen kigőzölgéseket hoz létre de ne tegyük őt groteszk múmiává sem, hanem váljon egy marék hamuvá a halál után.» 1866-ban ismét fölemelte szavát, főleg, hogy

a háborúban elesett katonák tetemeit ne temessék, hanem inkább égessék el. És ezen felszólalásában több neves tudós is támogatta, mint pl. Vincenzo Giro, Du Jardin és Salvator Moreili.

Angolországban is fölszólalt egy-két tudós (Cobbe, Lord) a halottégetés mellett, mindazonáltal az összes eddigi törekvések csak akadémikus jelleggel bírtak.

A halottégetés kérdésében új korszak nyílt meg 1870-ben egyidőben a vatikáni zsinattal. Amennyiben most a szabadkőművesség teljes erővel támadva a katolikus egyház ellen, kezébe vette egyházellenes célzattal a halottégetés kérdését is.

Mauro Macchi, egyike a főszabadkőműveseknek, 1874-ben nyíltan a következőket írta: A szabadkőművességgel ellentétes egész rendszernek zárókövét az az aszketikus és természetfölötti meggyőződés képezi, amely az embereket e földi élet fölé emeli s őket arra bírja, hogy itt csak vándoroknak tekintsék magukat s legyenek készek minden áldozatra azon boldogságért, amely a temetői nyugalommal kezdődik. Amíg a kőművesség kalapácsa ezt a rendszert össze nem zúzta, addig a társadalom megcsalt kreatúrákból fog állani, akik a túlvilági boldogságért mindent föláldoznak.

És Luigi Castellarro, a római, szabadkőműves páholy titkára, 1885-ben ezeket írta: «A polgári házasság elveszi a „pápától” és az egyháztól a családot. A felekezeten kívüli laikus iskolák elveszik a jövő nemzedéket. A polgári temetés és hullaégetés utolsó jogukat is elveszi a halálnál és így a haladás lassankint „megsemmisíti őket».

Tarabino 1878-ban leírván a hullaégetés által reá gyakorolt befolyást, így szól: «Mi virágokat szórtunk megholt testvéreink szimbolikus hamvvedreire, akiket nem érintettek a profán világ gyűlölségei és vakbuzgó-ságai és akik megmutatván nekünk, hogy határozottan megvetik az előítéleteket s *ellenségei minden értéküket vesztett dogmákra alapított vallásnak ... mi velük egy új vallásban egyesülünk».*

És Ghisleri, szintén szabadkőműves testvér nyíltan így szól: «A katolikusoknak alapos okuk van ellenszegülni a hullaégetésnek, mert a hulláknak ezen a tűz által megtisztulása alapján ingathatná meg a katolikus uralmat, mely épen azon a télelmen alapszik, mellyel a halált vette körül. A halál megszűnnék félelmetes lenni; pedig a félelem és a borzalom, melyeket a koporsók idéznek elő, azon hathatós és fantasztikus eszközöknek egyike, miket a katolikus szónok-

lat föl szokott használni, hogy megalázza a híveket».

A modenai hullaégető kongresszus 1882-ben egyenest kimondja: «A hullaégetés újjászületése hódolatot jelent a szabadság és türelem legfőbb elvei iránt, melyek a polgárosodott népek valódi és egyedüli vallását képezik». De legyen elég ez az egy-két idézet.

Marty a *Stimmen aus Maria-Laach* folyóiratban közölt alapos tanulmányában (1887) okmányok alapján kimutatja, hogy 1870-től a szabadkőművesség által megindított mozgalom a halottégetést illetőleg határozottan irányzatos és pedig elsősorban a katolikus egyház, hitélet és vallásos meggyőződés ellen irányul.

A szabadkőművesség nemzetközi szervezete lehetővé tette a legnagyobb propagandát. Német-, Francia-, Angolországban, Északamerikában, de főképp Olaszországban a legnagyobb agitáció indult meg egyszerre a sajtóban és a társadalmi téren a halottégetés mellett. Röpiratok, könyvek, külön e célt szolgáló folyóiratok jelentek meg; pályadíjakat tűztek ki a halottégetés minél tökéletesebb megoldására; halottégető-egyesületek alakultak (Milano, Róma, Cremona, Bologna, Padua, Siena, San-Remo, Berlin, Bréma, Boroszló, Drezda, Gotha, Hamburg, Lipcse, London, Paris, Bécs,

Zürich városokban). A kormányokhoz fölterjesztések, föliratok, kérvények menesztettek a halottégetés megengedése végett (1872. és 73-ban Olaszországban, 1875. és 83-ban Poroszországban, 1888-ban Szászországban). Nemzeti és nemzetközi kongresszusokat tartottak (1871-ben Rómában, 1876-ban Drezdában, 1877-ben Milanóban, 1880-ban ismét Milanóban, 1885-ben Flórenzenben, 1887-ben Milanóban).

Ahol állami engedélyt nyertek, nagy zajjal és ünnepségekkel Crematoriumokat állítottak föl (Milanóban, Rómában, Livorno, Lodi, Brescia, Padua, Gotha, Drezda városokban).

Olaszországban Milanóban állították föl az első Crematoriumot 1876-ban, amely évben két tetemet égettek el. A rákövetkező évben már 9-et, majd évről-évre növekedett az égetések száma: 14, 25, 40, 70, úgy hogy 1886. végéig 463 halottégetés történt. Maga a milánói városi tanács 1882-ben 40 ezer lirát szavazott meg a Crematorium kibővítésére, így épült fel az új Tempio Crematorio, homlokzatán a következő jellegzetes verssel:

Vermibus erepti puro consumimur igni,
Indocte vetitum mens renovata petit.*

* Csemoch (i. m. 45.1.) fordításában a vers így hangzik:
Férgektől menten, felemészti porunkat a tűzláng,
Esztelenül tiltva, mit követel szabad ész.

Milano után csakhamar a nagyobb olasz városokban mindenütt állítottak Crematoriumokat, úgy hogy 1886-ban már 15 halottégető-kemence működött Olaszországban.

De a nagy és lázas propagandának nagyon is kicsinyes az eredménye. Olaszországban évenként körülbelül 800.000 ember hal meg és mégis 1876-86-ig ott, ahol a legnagyobb agitációt fejtették ki a halottégetés mellett, 15 Crematoriumban összesen 787 hullát égettek el.*

Németországban az első Crematoriumot Góthában állították fél 1878-bán, a másodikat 1891-ben Heidelbergben, a harmadikat 1892-ben Hamburgban, a negyediket 1898-ban Jenában (mind a négy túlnyomóan protestáns város). Ma Németországban 30 Crematorium működik. s állítólag az évi hamvasztások száma felülmúlja a hét ezerét.

Angliában 13, Svájcban 10, Franciaországban 3, Svédországban 2, Norvégiában 3, Dániában 1, az Egyesült-Államokban körülbelül 40-50 Crematorium működik.

A halottégetés legjobban Japánban van elterjedve, ahol állítólag évenként 300.000

* Ma már 29 Crematorium működik Olaszországban, de a halottégetés még mindig nagy kivétel-számba megy.

emberi holttetemet hamvasztanak el, a halottaknak körülbelül 50 százalékát.*

Hazánkban a halottégetés nincs megengedve. De a szabadkőműves irányzat már évtizedek óta lázas propagandát fejt ki a halottégetés érdekében.

1905. március 13-án alakult meg az Országos Halotthamvasztó-Egyesület, mely a fakultatív halottégetés terjesztését tűzte ki céljául. Az egyesület alapszabályai azonban a mai napig nem nyertek miniszteri megerősítést.

A halottégetés eszméjét a Hamvasztás című folyóirat igyekszik népszerűsíteni.

A halottégetés leglelkesebb hívei a főváros törvényhatóságában vannak. Innét érthető, hogy Bárczy István polgármester kezdeményezésére a főváros törvényhatósága elhatározta egy nagyobb szabású Crematorium felállítását, melyre 1915 október 15-én pályázatot hirdetett, ezzel mindenestre elárulva, hogy kész a főváros túlnyomó többségben levő katolikus lakosságának vallásos meggyőződésével és érzésével szembehelyezkedni.

* Révai Nagy Lexikona IX, 425.

III.

A halottégetés mellett fölhozható összes érveket négy csoportba oszthatjuk: szépészeti, lélektani, közgazdasági és közegészségügyi szempontok szólhatnak amellet, hogy a temetés évezredes szokása helyébe a hullahamvasztás lépjen. Mielőtt ez érveket egyenként vizsgálánánk, egy általános megjegyzést kell előre bocsátanunk. Ezen érveknek legnagyobb része (a közgazdasági és közegészségügyi érvek) csakis a kötelező halottégetés esetében bírhatna súllyal, már pedig a kötelező halottégetést ezen eszme legfanatikusabb apostolai, sem merik a közel jövőben remélni. A fakultatív halottégetés mellett nyomós érvet fölhozni nem lehet, csakis szépészeti és lélektani okokkal, lehet azt némileg támogatni, amelyek azonban oly gyengék és annyira alanyiak, hogy valóban nem volna indokolt évezredek megszentelt hagyományain egy-két fantasztia egyéni izlése miatt rést ütni engedni.

De lássuk ezen érveket egyenként.

1. Első az eszthetikai és lélektani érv. Ennél nagy szerepe van az élénk költői képzetnek, amely egyrészt lefesti azt a borzadályt keltő rothadási folyamatot, mely a föld bensejében

a koporsóba zárt tetemet lassan megőrli és utálatos férgek martalékává teszi, másrészt rámutat a megégetés gyors, tiszta munkájára, amelyben a mindent átalakító, megtisztító tűznek fényesen lobogó lángja a holt-tetemet egy-két perc alatt egy marék, díszes urnába zárt hamuvá változtatja. Vajjon mi szebb, nemesebb, költőibb: a szeretett nőt, az imá-dott kisdedit koporsóba zárva eltemetni, azzal a tudattal, hogy egy-két hónap múlva borzadályt keltő, rothadó hullákká lesznek, melyeken férgek ülik orgiáikat, avagy át-adni a holt-tetemet a tűzkemencének, hogy egy-két perc múlva urnába zárva eltehessük a drága hamvakat anélkül, hogy a rothadás gyötrő gondolata sértené a szeretett halott-nak lelkünkbe vésett vonásait, képét, em-lékét?

Mindenesetre a sírba temetett hulla lassú rothadása szépnek nem mondható és az is bizonyos, hogy az ember léikét borzadállyal tölti el. De az elégetés sem mondható szép-nek, ebben is megvannak a feloszlásnak bor-zadályt keltő momentumai. A kettő között a különbség az, hogy az egyik lassan, a másik gyorsan megy végbe, az egyik természetes, a másik erőszakos: de eszthetikailag egyik sem szép.

És hogy a lélekre melyik hat inkább

leverőleg, ez nagyon függ az egyéni fölfogástól és ízléstől.

Hogy a, halotthamvasztás nem oly költői, miként azt a halottégetés apostolai hirdetik, világosan látjuk egy szemtanú leírásából: «Alig hogy kezdte a tűz éreztetni az ő erejét, a hulla mozogni kezdett, mint az olyan ember, aki borzasztóan szenved a láng égető ereje alatt; az ajkak éktelen alakot öltve összezugorodtak és az arc utálatos torzképet mutatott; később a láng működése alatt föl szabadult gázok ropogása és sistergése s -végre az elviselhetetlen bűz, utálatossá és lehetetlenné tették megállani a kemence közelében. Rám mindez oly hatást gyakorolt, hogy azt gondoltam, mindig előttem lesz ez a rettenetes látvány; több napon át nem voltam képes szabadulni a visszataszító képtől s elborzadtam valahányszor emlékezetembe visszaidéztem ama rettenetes látványt».*

Igaz, hogy manapság mára hullaégető kemencében a kellemetlen bűz nem érezhető, de az elégetés borzalmi ugyanazok, miként a fönnt idézett szemtanú leírja. De hát az elégetés folyamatát nem látjuk, mi csak fönn állunk, meghatva a kemence felső, kápolnává alakított tornácán, míg az elégetés alattunk

* Idézve Csernoch, A halottégetésről 44. 1.

az elzárt kemencében történik! Igaz, de kérdem, látjuk-e a földbe temetett tetem föl-
 oszlási folyamatát? És ha nem látjuk, azért
 valóban mind a kettő borzasztó, esztétikai-
 lag szépnek egyik sem mondható. De az első-
 ben, az eltemetésben, minden borzasztósága
 mellett van valami megnyugtató; mert ter-
 mészetes, átadjuk a holttetemet a természet-
 nek, át a földnek, hogy az végezze el föl-
 oszlató munkáját;* míg az elégetésben, mert erő-
 szakos, van valami visszataszító, kegyelet
 sértő: magunk romboljuk szét szereteteink
 tetemeit.

Ami pedig a lélektani mozzanatot illeti,
 hogy a lélek könnyebben belenyugszik a
 holttest erőszakos, de gyors megsemmisíté-
 sének, mint a lassú föl-
 oszlásnak gondolatába,
 ez nagyon egyéni dolog s ép ezért e kérdés
 elbírálásánál döntő nem lehet Csernoch pél-
 dául millióknak egyéni fölfogását adja vissza,
 mikor így ír: «E kegyetlen processusnak az
 érzékekre való visszataszító hatását mes-
 terséges utón teljesen ellensúlyozni nem lehet.
 A gőzkazán szelentyűjének sípolása, a mű-
 ködő gépek zöreje, a fölható füstgomoly, a
 koporsó lezuhanása, a kemence födelének le-

* Ami a férgek munkáját illeti, ez is nagyon túl-
 zott. Jól elzárt koporsóban a hulla föl-
 oszlása előbb
 megtörténik, mielőtt férgek férhetnének hozzá.

csapódása izgatja a kedélyt, fokozza a képzelőerőt; szinte érezzük a kemence aljában nyaldosó lángokat, ezek perzselő hevét, szinte latjuk a belsejében lefolyó pusztítást. Az egész alkotmány mint egy moloch áll a szomorkodók előtt, mely csak arra vár, hogy a kedves halottat égő gyomrába vegye, hogy hamuvá perzselje a kebelt, mely értünk dobogott, a baráti kezet, mely szorításunkat viszonzta, az ajkakat, mellek nevünkön szólítottak, a hajfürtöket, melyeknek néhány szálát kegyelettel őrizzük, a szemeket, melyekből a húség sugárzott felénk, a gyűrűt, képet, imakönyvet, rózsafüzért, melyeket a haldokló végső akarata szerint koporsójába tettünk. A tudat, hogy mindez néhány perc alatt, míg a kemencét körülálljuk, a romboló tűz martaléka lett, kegyetlen és borzalmas. A maroknyi hamu, melyet a halottégető-kemence körül elfoglalt közeg élénk tesz, nem lehet kárpótlásunk.»

Íme tehát szépészeti és lélektani szempon-
tokból ezt a kérdést elbírálni sem pro, sem
kontra nem lehet. Szépnek egyik sem szép,
csúnyának egyik sem csúnyább a másiknál:
sem az eltemetés, sem az elhamvasztás.
A lélekre gyakorolt hatás, pedig nagyon is
alanyi. Az egyik inkább borzad ettől, a má-
sik amattól. Mindenesetre azonban a mai

társadalom többsége inkább, belenyugszik a hulla természetes föloszlásába, mint annak erőszakos megsemmisítésébe.

2. Közgazdasági szempontból — mondják — sokkal előnyösebb a halottégetés az eltemetésnél. Először már azért is, mert ezáltal fölszabadulnának és a közgazdaság céljaira fölhasználhatók lennének a temetők, amelyek most rengeteg területet foglalnak el (pl. Belgium temetőinek térfogata körülbelül 7500 hektár), amely lefoglalt és a közgazdaságra nézve elveszett terület a népesedés szaporodásával folyton nagyobb és nagyobb lesz. Másodszor azért is előnyösebb a halottégetés az eltemetésnél, mert ez olcsóbb; és így a halottak eltakarítása kevesebb költségébe kerülne az élőknek. Harmadszor pedig most a hullák teljesen értéktelenek a közgazdaságot illetőleg, pedig rendkívül sok becses anyagot tartalmaznak, melyeket a halotthamvasztás útján föl lehetne használni a földek termékenyítésére és így a közgazdaság céljaira.

Íme, ezen érvek igazolják fönnti megjegyzésünket. Ha egyáltalában valami súllyal bírnak, ezt csakis a kötelező halottégetés adná meg nekik; a fakultatív halottégetés mellett a közgazdasági érvet fölhozni nem lehet. De a kötelező halottégetés esetében

sem állják meg helyüket a fölhozott bizonyítékok.

Először, ami a temetők térfoglalatát illeti, nem igaz, hogy azok olyan rengeteg nagy területet foglalnak el és hogy olyan jelentékenyen ártanak a közgazdaságnak. Itt van pl. Olaszország, amelynek területe 296.305 négyszögkilométer, melyből 20 négyszögkilométer esik temetőkre. Ennyi helyet csak megérdemel az a 800.000 halott, amennyit évenként Olaszországban eltemetnek. A temetők területnagyobbodása is alig tesz valami változást a közgazdaságban, minthogy 30-40 évenként ugyanazt a temetőt felújítják. Sőt bizonyos helyeken (pl. nálunk falukban) a temetőket kaszálóknak is használják, tehát a közgazdaságra nézve sem vesznek el teljesen.*

Viszont, ha a kötelező halottégetést behoznák — mert ez a közgazdasági érv csakis a kötelező halottégetésre vonatkozhatik — az égetőkemencék és Columbariumok is csak elfoglalnának valami területet; másrészt pedig az ezekben fektetendő tőke a nemzeti vagyonnak sokkal több károsodását idézné elő. Olaszországban hozzávető számítás szerint a kötelező halotthamvasztás behozatala

* V. ö. Rajner Lajos, A hullák elégetéséről. (Új Magyar Sión, 1875.) 899 l.

147.000,000 líra kiadást jelentene; ennyibe kerülnének ugyanis a szükséges Crematoriumok és Columbariumok.

Ami az elégetés költségeit illeti, ez még ma is, az elégetés több mint harmincévi gyakorlata óta sokkal költségesebb, mint az elföldelés. Mert míg az elégetésnél is megmaradnak a sírhely kivételével az összes költségek — sőt a sírhely költségei is részben fennmaradnak, mert a Columbariumokban elfoglalt helyet is meg kell fizetni — maga az elégetés többbe kerül, mint átlagosan a sírhely. Milánóban 82 líra költségbe kerül még ma is egy-egy halott elhamvasztása, Góthában 80 márkába. Igaz, hogy az általánosan kötelező elhamvasztás a hamvasztás költségeit tetemesen leszállítaná a nagyvárosokban,* de megmaradna az elégetés drágasága a kisebb községekben, melyekben egy-egy napra egy-két halottnál több nem esik. Ezeket a költségeket a szegény nép nem viselhetné, tehát vagy a községekre, vagy magára az államra hárulna ismét egy óriási teher.

* A halottégetés hívei azt mondják ugyan, hogy az égetés *önköltsége* *kellő forgalom mellett* 5-7 korona halottankint. (Révai Nagy Lexikona IX, 425.) De nem vallják be, mekkora forgalom szükséges ahhoz, hogy az önköltség ily csekély legyen.

Emellett nem szabad elfelednünk azt sem, hogy a kötelező halotthamvasztás a máris nagyon megdrágult tüzelőanyagnak nagy mennyiségét venné igénybe, ami ismét csak a tüzelőanyag drágulását idézné elő, a közgazdaságnak inkább kárára, mint hasznára. Például Kölnben (400.000 lakos) a kötelező halottégetés mellett 200.000 márka értékű tüzelőanyagra volna szükség évenként.

De hát fölhozzák azt is, hogy az elégetés által a hullákban levő foszforsav és egyéb gázok jobban értékesíthetők a föld termékenységének a fokozására, míg az elföldelés által ez a rengeteg termékenyítő kincs a temetőben elásva marad. Először is ez nem áll. A temetőben eltemetett hullákból fejlődő gázok és savak, melyek a növények táplálkozásához szükségesek, nem maradnak a temető talajában lekötvén, hanem az esővíz által a talajvízbe kerülnek, ez széthordja őket s így sokkal jobban gyakorolják a termékenyítő hatást, mint a Crematorium kéményein át a levegőbe juttatott gázok.

De hát egyes nagy nemzetgazdászok nem elégesznek meg ezzel a nemzetgazdasági haszonnal, amit a hullák közvetve nyújtanak: ők magát az elégetett hullának hamuját, csontjait, összes maradványát a föld trágyázására óhajtják fordítani. «Ekkoráig

a csontok elzárva heverték (az ossariumban) és semmire sem szolgáltak; az ipar törekedni fog azokat is jövedelmezőkké tenni. A városi (milánói) hatóság maga is nagy hasznot húzhat belőlük, amennyiben könnyen talál vevőt, aki ezen foszforsavas mész egy hordócskájáért megad 200 lírát amiből világos, hogy az egész készletért, amely körülbelül 1750 tounellát tesz ki, 350.000 líra nem megveendő összeget kaphatja... És ha a municipium oly virágzó gazdasági állapotok közt volna, hogy nem igen volna utalva jövedelmeinek ily úton való szaporítására, a mészhalmazt ingyen átengedheti a milánói földbirtokosoknak, mindenkinek annyit, amennyire földbirtokára való tekintettel szüksége van, azon kötelezettséggel azonban, hogy azt szántóföldjeik termékenyítésére fogják használni.» Így beszél *Gorini*, a halottégetésnek egyik leglelkesebb harcosa.*

Íme idáig jutottunk, hogy az emberi testet, az Isten képére teremtett lélek lakóhelyét, az állatok hullája alá sülyesztik és maradványait trágyjának akarják fölhasználni! Valóban erre a gondolatra fölháborodik az ember lelke, fölforr ereiben a vér és határo-

* Idézve Csernochnál 39-40. 11. V.ö. még e kérdésre vonatkozólag Rajner idézett cikkét az Új Magyar Sión» 1875-iki évfolyamában.

zott fölháborodással utasítja vissza ezt a kegyetlen merényletet az emberi méltóság ellen.*

Ezeknek a nagy nemzetgazdászoknak, akiknek annyira szivükön fekszik a föld termékenységének a fokozása, azt ajánljuk, hogy inkább foglalkozzanak azzal a mindenestre természetes, okos gondolat megvalósításával, hogyan lehetne a nagy városok csatornáinak gazdag trágyatartalmát a közegészségügy kára nélkül a talaj termékenységének fokozására fordítani. Ezt a közgazdasági kincset használják ki és kamatoztassák, a szegény megholtakat kímélik meg attól a meggyalázástól, hogy őket trágyául használják föl.

3. A halottégetés mellett a legsúlyosabb érvek a közegészségügy köréből vétetnek.

Először is — így mondják — a földbe temetett hullák rothadása folytán ártalmas gázok fejlődnek ki, amelyek megmételyezik a talajvizet, a kutakat, a levegőt s előidézői lesznek ragályos betegségeknek: tífusznak, kolerának, pestisnek. Kinkel tanár a keleti mesét a vámpírról a mi eltemetett halottainkban látja megvalósulva: a, halottak szívják ki az élők vérének, mérgezik meg az ő életüket.

* Csernoch, i. h. Rajner., i. h.

Ugyancsak Kinkel tanár szerint a középkorban oly gyakran előfordult pestisek egyenest arra vezethetők vissza, hogy a temetők, a falvak és városok közepén a templomok körül feküdtek; főleg minden egyes kolostor valódi pestisfészek volt: mert épen a kolostorok temetőit kereste föl különös előszeretettel a nép is. Ezek a temetők mérgezték meg a kutakat és lettek azoknak az irtózatos pestisragályoknak okozói, amelyek különösen Olaszországban vittek véghez a középkorban oly rémítő pusztításokat.

Ez az érv, ha bebizonyított tényeken nyugodnék, a halottégetés kérdését egyszerre eldöntené. Ha így volna a dolog, nem volna szabad egy percig sem késlekedni a kötelező halotthamvasztás elrendelésével. Félre kellene tenni minden kegyeletet, félre évezredek hagyományokat és megszokásokat: mert azt az élők nem engedhetik meg, hogy a holtak törjenek életük ellen. És ha így volna a dolog, a katolikus Egyház is azonnal föl adná azt az álláspontot, melyet ma a halottégetéssel szemben elfoglal.

Nem tagadjuk, hogy fordulhatnak elő esetek, amikor a hullák helytelen, rosszul eszközölt eltemetése a közegészségügyre ártalmas lehet. De itt különbséget kell tennünk

a temetkezés lényege és az a körül előfordulható visszaélések között.

Egész bizonyos az, amint ezt szakferfiak nyilatkozatai és a tények alapján ki fogjuk mutatni, hogy a halottak eltemetése főiytán, ha ez szabályszerűen történik, a közegészségügyre semmi kár, veszedelem nem származik. Már most arra való az államhatalom, hogy a közegészségügy követelményei szerint állapítsa meg azon módokat, melyek szerint a temetkezés nem jár a közegészségügy kárával és ezen intézkedések pontos betartását tekintélyének és hatalmának egész súlyával biztosítsa.

Ha ez megtörténik, ha betartatnak a sír mélységére, a hullák gondos eltakarítására ellenrendszabály okiakkor nem egyéb mesebeszédnél azon állítás, hogy a temetőben nyugvó hullák megfertőztetik a levegőt. Az eddig európaszerte megindított vizsgálatok és a mindennapi tapasztalatok bizonyítják, hogy a temetők szaporodásával és a bennök elhelyezett hulláknak számával nemcsak nem növekszik a halandóság, hanem ha a betegségek gyógyítására, a közegészségügyre és köztisztaságra kellő gond fordítottatik, a halálesetek száma mindinkább csökken, amint ezt a statisztika kétségbevonhatatlan adataival bizonyítja.

Ami a temetők közegészségügyi oldalát illeti, ennek elbírálására legilletékesebb szak-
 férfiak az orvosok. Lássuk már most, hogy
 nyilatkoznak ők?

Bouchard dr. a «Revue scientifique» 1874-ik
 évfolyamában kimerítő értekezést közölt a
 temetőkről közegészségügyi szempontból.
 Ezen értekezésben Bouchard dr. kutatásai-
 nak és vizsgálódásainak következő eredmé-
 nyeit adja elő:* 1. a temetők egészségtelen
 voltáról úgy a közvéleményben, mint orvosi
 könyvekben elterjedt hírek túlzáson alapul-
 nak; 2. a tapasztalat egyáltalában nem bizo-
 nyítja, hogy a sírkeretek gondozói korábban
 halnának meg, mint egyik emberek; 3. ha
 a sírok ragályos párákat lehelnének ki, eze-
 ket szaglási szerveinkkel észre kellene ven-
 nünk; már pedig számos temetőt tett vizs-
 gálódásának tárgyává és sehol ilyesmit nem
 tapasztalt; 4. ha a föld alá való temetkezés
 káros befolyással volna a közegészségügyre,
 hosszabb ideig dühöngött járványok (kolera,
 pestis) után a halandóságnak emelkednie kel-
 lene, holott statisztikai adatok biztonságával
 kimutatható, hogy a halandóság hagy járvá-
 nyok után sem emelkedik; 5. ha valahol a
 temetők ellen panaszok merültek föl, ezek

* Idézve Rajner Lajosnál: A hullák elégetéséről»
 («Új Magyar Sión», 1875. 901. 1.)

csak helyi jellegűek voltak és a temetők elhanyagolt kezeléséből származtak.

Természetesen mi is elismerjük, hogy a temetők hanyag kezelés folytán veszedelmek lehetnek a közegészségügyre. «De ezen hanyagság — amint ezt jól jegyzi meg Rajner Lajos — a temetőt gondozók részéről magával a temetkezés intézményével nincs közelebb összefüggésben, mint volna pl. a hullaégető kemence fűtőjének a hanyagsága vagy ügyetlensége a hullaégetés mesterségével, ha esetleg az égő kemencéből egy szikra oly helyre találna kipattanni, honnét a fölkerekedett szél a dühöngő elemet az egész község háztetőin, asztagjain, szalma- és szénakazlain keresztül hurcolná.»*

Egy hírneves olasz orvos, Porro Ede így nyilatkozik e kérdésről: «E kérdés nemcsak hogy nincs eldöntve a hullaégetők előnyére, hanem kitűnő higienisták és kiváló vegyészek egészen alaptalannak mutatják ki a hullaégetők higienizmusának magyarázatait ... De mégis megengedve, hogy a hullaégetésnek főcélja volna megakadályozni, hogy a hullák ne ártsanak az élőknek, minek kezdeni a kísérletek korszakát az emberi hullák elégetésével, melyek ha földbe temettetnek.

* Rajner Lajos, A hullák elégetéséről, i. h. 902. 1.

oly mélységbe vannak elhelyezve, hogy az élőknek általuk való veszélyeztetése valószínűségi hipotézissé lesz, azalatt míg eltemetetlenül, vagy rosszul eltemetve marad ezernyi állati hulla, mely a föld fölött, vagy alig egy kissé eltakarva rothad. Miért nem irányozzák közegészségügyi törekvéseiket arra, hogy nagyobb gond fordítsassék a szemétdrökre, a köztisztaságra, a pöcegödörökre, bizonyos nemű iparágakra, melyekből sokkal nagyobb s biztosan megállapított veszedelmes, egészségtelen kigőzölgések fejlődnek? És ha mégis megengednők, hogy a mi jól rendezett temetőinkből csakugyan fejlődnének olyan, a közegészségre veszedelmes kigőzölgések (ami soha sem volt megállapítva Milánóban, ahol senki sem észlelte, hogy a vilisavas gőzök világítottak volna), az ilyen csekélymértvű kigőzölgések semmik sem lennének ama biztos és konstataált fertőzésekhez képest, miket a hajózás, a szemét és pöcegödörök évenként juttatnak a levegőbe, a vízbe, a házakba.»*

A bresciai Athenaeum a 80-as években az egész tartomány orvosainak véleményét kérte

* Idézve Csernoch-nál i. m. 30. I. Porro tanár kétmunkát írt a halottégetés ellen. A proposito di una cremazione, és: A proposito della cremazione. Az idézet e másodikból van véve. (V. ö. Csernoch i. h.)

ki e kérdésben. Harmincnégy orvos közül 32 teljesen megnyugtató választ adott (bár közülök többen más okokból a halottégetést pártolták). Kijelentették, hogy mivel a temetőőrök, sírásók és a temetők közelében lakók között nem nagyobb a halandóság, mint másutt, orvosi szempontból nem lehet fölhozni semmit az eltemetés ellen.

A dán közegészségügyi tanács e kérdést intézte a dán orvosokhoz: «Mennyiben gyakorol a temetők közelsége ártalmas hatást az egészségre?» A feleleteket 1883-ban kiadott évkönyvében közölte: 112 orvos közül 107 azt felelte, hogy a tapasztalat szerint a temetők semmi káros hatást nem gyakorolnak az élők egészségére.

Max von Pettenkofer hírneves müncheni orvostanár a Bécsben tartott nemzetközi egészségügyi kongresszuson egyenest kijelentette, hogy a temetők talajának, levegőjének és vizének vizsgálata épen az ellenkezőt mutatja, mint amit a világgá kürtöltek. A temetők semmivel sem egészségtelenebbek, mint egyéb, hasonló talajviszonyok közt levő helyek.

Miquel Paris különböző temetőiben a földbe dugott csövek segélyével a sírok levegőjétette vizsgálata tárgyává és ebben nem talált semmiféle, az egészségre káros miazmát.

Hoffmann és Siegel a német közegészségügyi egyesület egyik gyűlésén kijelentették, hogy egész Szászországban nincs egyetlenegy temető sem, amely ellen közegészségügyi szempontból kifogást lehetne emelni. Skreczka dr. hasonlóképen nyilatkozott Berlin temetőiről: «nem lehet bebizonyítani, hogy ezek káros hatással volnának a környék lakóira».

L. Wittmeyer dr. vizsgálat tárgyává tette a halotteltakarítás különböző módjait, vizsgálatának eredményét a következőkben foglalja össze: «A higiénia szempontjából a legegyszerűbb és legártatlanabb hulla-eltakarításnak tartom az eltemetést. A halottégetők azt a hibát követik el eszméjük propagálásánál, hogy a temetők körül itt-ott előforduló visszaéléseket magának a temetésnek a rovására írják. Pedig minden temető, amelynek talaja alkalmas a rothadás termékeinek magábaszivására, amely a szelek járásának ki van téve és jól be van ültetve növényzettel, teljesen célszerű, az egészségre ártalmatlan. Ilyen temetőt pedig minden város szerezhet magának».

Az orvosok nyilatkozatait megerősítik a mindennapi tapasztalatok is. Nagyvárosok-temetőiben állandóan lakik egy csomó ember, akik egész életükben a temető levegőjét szív-

ják be, a temetőben ásott kutakból nyerik ivóvizüket és mégis sokkal egészségesebbek, mint ugyanazon nagyvárosok piszkos, szűk utcáiban, zsúfolt pincelakásokban lakó emberek.* Vagy vegyük Tirolt, ahol még ma is minden községben (a városok kivételével) a temető a templom körül és így legtöbbször a község közepén van. De azért sem a tiroli papoknak és sekrestyéseknek, akik úgyszólván egész nap a temető levegőjét szívják magukba, a temető kútjából nyerik ivóvizüket, sem egyáltalában a tiroli népnek a halandósága nem nagyobb, mint más hasonló talaj és éghajlati viszonyok között lakó népeknél, amelyek a temetőket a községekből kihelyezték. Én megfordultam számos külföldi kolostorban, melyeknek temetője ott van a kolostor falai között — a kolostor kútja közelében — de soha sem hallottam, hogy ezen kolostorok lakói között nagyobb lenne a betegeskedés és a halandóság, mint mássutt.

Íme tehát a halottégetők legfőbb érve is nagyon gyengének bizonyul.

De hát van még egy érvük: a halottégetés által elejét vesszük az élve eltemetés megőrzítő veszedelmének, melynek pedig

* Csernoch, A halottégetésről, 31. l.

többször ki vannak téve az emberek, mintsem gondolnák.

Élve eltemettetni! Mindenesetre a legrettenetesebb gondolat. Keresnek is ez ellen különböző módokat és eszközöket. Németország egyes nagyobb városaiban (pl. Münchenben) Frank és Hufeland javaslatára hullaházakat emeltek oly berendezéssel és vizsgálókészülékkel, hogy ha azokban a hullák 24 órán át fekszenek, az élve eltemetés veszedelme teljesen ki van zárva.* Ez azonban annyira költséges, hogy általánossá nem tehető.

Némelyek a halottvizsgálatnál a szív átszúrását hozták javaslatba, miáltal az élve eltemetés veszedelmétől természetesen megszabadulnának, mert ha még élne a tetszhalott, a szív átszúrása által biztosan megöletnék. Ez azonban erkölcsi szempontból meg nem engedhető, mert *directa occisio*, egyenesen emberölés volna, ami semmi körülmény között meg nem engedhető. Következésképen oly esetekben, mikor az orvos egészen nem biztos a bekövetkezett balálról, szívátszúrást a hullán nem végezhet; ha azonban egészen biztos a bekövetkezett

* Staatslexikon der Görres-Gesellschaft. (2. kiad.) Begräbnisswesen.

halálról, a hátramaradottak nagyobb megnyugtató végett, átszűrhatja a holttetem szívét.

Legújabbban a napilapokban olvasható volt egy amerikai találmánya, amely szerkezet alkalmazása mellett az élve eltemetett először is levegőhöz juthat, majd villamos vezeték útján jelt adhat magáról. De ez a találmány is költséges volta miatt általános elterjedésre nem számíthat.

Azonban térjünk vissza a halottégetéshez. Igaz, ha elégetjük a tetszhalottat, nem fogjuk élve eltemetni, de igen is élve megégetjük. Nehéz volna megmondani, melyik rettenetesebb, az élve eltemetés, vagy az élve megégetés? Isten óvjon meg bennünket mindkettőtől ! Azt se mondják, hogy az esetleges tetszhalott egy-két perc alatt megfullad az égetőkemence lángjában: mert az az egy-két másodperc is a legrettenetesebb, a legkínzóbb fájdalom perce lesz. Az élve eltemetésnél is mesebeszéd az, hogy soká élve marad a tetszhalott, hisz őt is rövid idő alatt megöli a zárt koporsóban a levegő hiánya. Egyik rettenetes rosszat egy másik rettenetes rosszal cs^Arélnők föl, ha az élve eltemetés gyötrelmei helyébe az élve elégetés kínjait helyeznők.

Az államnak és a közegészségügy minden

közegének el kell követniök mindent, hogy az élve eltemetés veszedelme teljesen elháríttassék. Ha rendes és kötelező a halottkém! szolgálat, ha orvosok, vagy e célra kitanított és megvizsgált halottkémekek végzik ezt;* ha betartják a törvény által előírt időt, melynek eltölte előtt temetést végezni nem szabad, ha ezt az időt egyes kétes eseteknél (ájulás, megfagyás, vízbefulás folytán bekövetkezett halálozásoknál) meghosszabbítják, hogy a feloszlás tünetei észrevehetőek legyenek; és ha oly hullákat, melyeknél a feloszlás tünetei (a halálnak biztos jelei) nem mutatkoznak, csakis pontos orvosi vizsgálat után szabad csak eltemetni: akkor emberi bizonyossággal ki van zárva az élve eltemetés veszedelme.**

IV.

Hátra van még, hogy a katolikus Egyház álláspontját ismertessük meg. Minő állást foglal el az Egyház a halottégetéssel szemben?

Bizonyos az, hogy a halotthamvasztás az Egyház dogmaíval (a lélek halhatatlansá-

* Sajnos, Magyarországon a halottkémekek 45 százaléka nem orvos.

** V. ö. Staatslexikon der Görres-Gesellschaft. (3-ik kiad.) Begräbnisswesen.

gát s a test föltámadását illetőleg) nem ellenkezik. A lélek akkor is halhatatlan marad, ha a testet a tűz emészti meg és Isten mindenhatósága ép oly könnyűséggel föltámaszthatja a Columbáriumok és Urnák hamujából az embert, mint a sírgödrök porából.

Bizonyos az is, hogy a halotthamvasztás önmagában tekintve, erkölcsileg rossznak nem mondható.

Ha a halotthamvasztás akár ethikailag rossz volna, tehát magában tekintve erkölcstelen cselekedet volna, akár ha a nyilvánlatkoztatás valamely dogmájával ellenkeznék: ez esetben az Egyház a halotthamvasztást soha, semmi körülmény között nem engedhetné meg. Már pedig van rá eset, hogy Indiában bizonyos körülmények között túri a halottégetést, sőt minálunk is vannak esetek, mikor az egyházi temetés szertartását is megengedi oly hulláknál, melyeket el fognak égetni.

Lehetnének esetek pl. valamely nagy járvány vagy háború idején, amikor a közegészségügy csakugyan határozottan követelné a hullák elégetését; ily körülmények között az Egyház is bizonyára fölfüggesztené szigorú intézkedéseit, melyekkel ma a halottégetés ellen határozott állást foglal.

De hát miért foglal el olyan ellenséges álláspontot ezen modern irányzattal szemben?

Elsősorban azért, mert a halottégetés egyenesen egyház- és vallásellenes célzattal lett fölvetve és terjesztve; a szépészeti, lélektani, közgazdasági és közegészségügyi érvek csak leplezik az igaz valót, mert tulajdonképpen a kereszténység ősrégi temetkezési szokását akarják megszüntetni; nemcsak a temetőket^ hanem magát a meghalást és eltemetést is laicizálják, az örökkévalóság és föltámadás hitét akarják az emberek szivéből kiölni. Maga a szabadkőművesség, amely ezt a mozgalmat megindította és folyton szítja, nyíltan bevallja — miként tanulmányunk második fejezetében erre rámutattunk hogy a halottégetés által az Egyházat a *halálnál és temetésnél gyakorolt befolyásától akarja megfosztani.*

Az Egyház komoly vizsgálat tárgyává tette a halottégetés mellett fölhozható érveket, de ezeket mind gyengéknek, elégteleneknek találta arra, hogy közel kétezeréves hagyományos, megszentelt szokásával szakítson; sőt látva az indító okokat és a végcél, melyek a halotthamvasztás mozgalmait irányítják, kötelességének ismerte, hogy ezzel a mozgalommal szemben fölemelje tilta-

kozó szavát és híveit tőle a legszigorúbb büntetésekkel távoltartsa.

Az Egyháznak a halotthamvasztással szemben kiadott rendeletei a következők:

1. Tiltja az Egyház, hogy bárki is hivei közül testének elégetését hátramaradottainak meghagyja.*

2. Tiltja, hogy bárminemű halottégető társulatba belépünk; és ha ezen társulat a szabadkőművességnek volna valamely elágazása, ez esetben a szabadkőművesekre kirótt egyházi büntetés (a pápának fönntartott kiközösítés) ezen társulat tagjait is sújtja.**

3. Soha sem szabad a halottégetéshez közreműködni parancs vagy tanács által (tehát soha sem szabad a hozzánk tartozók holttetemeinek elégetését elrendelni); az anyagi közreműködés (Crematorium építése, fűtése, gépek kezelése stb.) azonban bizonyos körülmények között meg van engedve, ha t. i. ezzel nem kapcsolatos a kath. Egyház megvetése, vagy a szabadkőművesség elismerése.***

4. A haldoklók szentségeiben nem részesíthetők azon hívek, akik testük elégetését

* S. Officium 1886. máj. 19.

** S. Officium 1886. máj. 19.

*** S. Officium 1892. jul. 27.

rendelték el, ha ezen intézkedésüket vissza nem vonják.

5. Nem szabad egyházi temetésben részé-
síteni azokat, akik maguk rendelték el holt-
testük elégetését és ezen rendelkezést halá-
luk előtt nem vonták vissza.* Ezekért nyil-
vánosan gyászmisét sem szabad mondani.**
Az olyan halottakat azonban, akiknek tete-
meTíjiern saját*.hanem hozzátartozóik aka-
ratából égetik el, szabad részé-
síteni egyházi temetésben (szabad nyilvánosan gyászmisét
is mondani értük), de a temetés szertartását
csak a halott lakásán vagy a templomban
kell elvégezni, a Crematoriumban ez soha
sincs megengedve,***

Azok után, miket a halottégetésről mon-
dottunk, az Egyház ezen rendeletei nem tűn-
hetnek fel túlságos szigorúaknak. Különben
is megjegyezzük, hogy nemcsak a katolikus
Egyház, hanem a többi keresztény felekeze-
tek és a zsidó vallás is határozottan eluta-
sító állást foglalnak el a halottégetéssel
szemben. És ez egész természetes is. A halott-
égetés mellett semmi nyomatékos bizonyí-
tékot fölhozni nem lehet, míg ellene szól

* S. Officium 1886. dec. 15. Noldin Theol. Mo-
rális II.

** S. Officium 1892. jul. 27.

*** S. Officium 1886. dec. 15.

évezredes hagyomány és kegyelet. Ezt megbolygatni egy-két fantasztá kedvéért ssm nem helyes, sem nem jogosult.*

* Tanulmányunk körén kívül esett s ezért csak jegyzetben említjük föl, hogy az igazságszolgáltatás egy igen fontos bizonyító eszköztől esik el a halottégetés által. Nagyon sok bűnesetet csakis a hullák exhumálása és megvizsgálása derít ki. Ezt a halottégetés egyszerűen lehetlenné teszi. Ez tehát nem lehet egyszerűen magántetszés kérdése, nyomós állami érdekek szólnak még a fakultatív halottégetés ellen is. V. ö. Csernoch, A halottégetésről. 51-52. 1.